

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI MUSTAQIL TA'LIM ORQALI DIDAKTIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Temirova Madina Abdinabi qizi

Qarshi Iqtisodiyot va pedagogika universiteti.

Pedagogika mutaxassisligi 2- bosqich magistranti

e-mail: m37985819@gmail.com.

+998951826862

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19041338>

ARTICLE INFO

Received: 1st March 2026

Accepted: 5th March 2026

Published: 13th March 2026

KEYWORDS

Didaktik kompetensiya,
mustaqil ta'lim, kompetensiyaviy
yondashuv, pedagogik faoliyat,
ta'lim metodikasi, kasbiy
tayyorgarlik, pedagogik
texnologiyalar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarning didaktik kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida kompetensiyaga asoslangan yondashuv keng qo'llanilayotganligi sababli, talabalarni mustaqil o'rganishga yo'naltirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda didaktik kompetensiya tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari hamda mustaqil ta'lim jarayonida shakllanish mexanizmlari ilmiy adabiyotlar asosida o'rganilgan. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish orqali bo'lajak mutaxassislarning pedagogik va didaktik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim faoliyati talabalarni mustaqil fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga hamda pedago

Kirish

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida asosiy e'tibor talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilmoqda. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash bo'lajak mutaxassislarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, didaktik kompetensiya pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikmalar majmuasi hisoblanadi [1].

Didaktik kompetensiya – bu o'qitish jarayonini rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish va baholash bilan bog'liq bilim, ko'nikma va malakalar tizimidir [2]. Pedagog olimlarning fikricha, didaktik kompetensiya o'qituvchining o'quv jarayonini samarali tashkil etish qobiliyatini belgilaydi hamda ta'lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi [3].

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarni mustaqil ta'limga jalb etish orqali ularning kasbiy va pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin. Mustaqil ta'lim jarayoni talabalarning bilimlarni mustaqil ravishda izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi [4].

Shu sababli, bo'lajak mutaxassislarning didaktik kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta'limning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda pedagogika va didaktika sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Didaktik

kompetensiyaning shakllanishiga oid nazariy qarashlar o'rganilib, mustaqil ta'lim jarayonining pedagogik imkoniyatlari aniqlab berildi.

Tadqiqot metodologiyasining asosini kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lashga qaratiladi [5].

Mustaqil ta'limni tashkil etish jarayonida quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

- muammoli ta'lim
- loyihaviy faoliyat
- interaktiv metodlar
- tadqiqot faoliyati
- refleksiv tahlil

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning o'quv motivatsiyasi ortadi hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi [6].

Didaktik kompetensiyaning shakllanishi quyidagi komponentlardan iborat:

- metodik kompetensiya
- kommunikativ kompetensiya
- refleksiv kompetensiya
- axborot kompetensiyasi [7].

Shu komponentlarning uyg'un rivojlanishi pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlaydi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mustaqil ta'lim bo'lajak mutaxassislarining didaktik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar o'quv materiallarini mustaqil o'rganadi, ilmiy manbalar bilan ishlaydi hamda o'z bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limning samaradorligini oshirish uchun quyidagi shart-sharoitlar muhim hisoblanadi:

- ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash
- talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish
- mustaqil ta'lim uchun metodik qo'llanmalar yaratish
- o'qituvchilarning metodik rahbarligini kuchaytirish [8].

Mustaqil ta'lim faoliyati talabalarning quyidagi ko'nikmalarini rivojlantiradi:

- mustaqil fikrlash
- tahliliy tafakkur
- muammoli vaziyatlarni hal qilish
- pedagogik qarorlar qabul qilish.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'limni samarali tashkil etish talabalarning didaktik kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantiradi [9].

Tahlil va muhokama

Zamonaviy ta'lim tizimida didaktik kompetensiyani rivojlantirish pedagogik tayyorgarlikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Didaktik kompetensiya pedagogning o'quv jarayonini samarali tashkil etish, ta'lim metodlarini to'g'ri tanlash hamda talabalar faoliyatini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi [10]. Pedagogika sohasidagi ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, didaktik kompetensiya pedagogning nafaqat nazariy bilimlari, balki ularning amaliy faoliyatda qo'llanish darajasini ham aks ettiradi. Shu sababli bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida ularning didaktik kompetensiyasini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida qoraladi.

Didaktik kompetensiyaning shakllanishi o'qitish jarayonining mazmuni, metodlari va shakllariga bevosita bog'liq. An'anaviy ta'lim tizimida ko'pincha o'qituvchi markaziy o'rinda bo'lib, talabalar asosan tayyor bilimlarni qabul qiluvchi sifatida faoliyat yuritadi. Bunday sharoitda talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi hamda muammolarni hal qilish

ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Shu sababli zamonaviy pedagogika talabalarning faol ishtirokiga asoslangan ta'lim texnologiyalarini qo'llashni tavsiya etadi [3].

Mustaqil ta'lim bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, mustaqil ta'lim jarayoni talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi hamda ularni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatadi [11]. Mustaqil ta'limning asosiy maqsadi talabalarni bilimlarni mustaqil ravishda egallashga yo'naltirishdan iborat bo'lib, bu jarayonda talaba o'z o'quv faoliyatining faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik adabiyotlarda mustaqil ta'lim talabaning o'qituvchi rahbarligi ostida yoki mustaqil ravishda bilimlarni egallash, ularni tahlil qilish va amaliy faoliyatda qo'llashga qaratilgan faoliyati sifatida talqin qilinadi [6]. Bu jarayon talabalar faoliyatining faolligini oshiradi hamda ularni o'z bilimlarini mustaqil ravishda boyitishga undaydi.

Didaktik kompetensiyaning rivojlanishida mustaqil ta'limning o'rni alohida ahamiyatga ega. Chunki mustaqil ta'lim jarayonida talaba o'quv materiallarini mustaqil o'rganadi, ilmiy manbalar bilan ishlaydi, turli pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi hamda muammoli masalalarga yechim topishga harakat qiladi. Bu jarayon esa pedagogik tafakkurning rivojlanishiga yordam beradi.

Pedagogika nazariyasiga ko'ra, didaktik kompetensiya bir nechta tarkibiy komponentlardan iborat bo'ladi. Jumladan, metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, refleksiv kompetensiya va axborot kompetensiyasi didaktik kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi [7]. Ushbu komponentlarning uyg'un rivojlanishi pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlaydi.

Metodik kompetensiya pedagogning o'quv jarayonini rejalashtirish, ta'lim metodlarini tanlash hamda o'quv jarayonini tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar turli pedagogik metodlarni o'rganish orqali metodik kompetensiyalarini rivojlantiradi. Masalan, talabalarga muammoli vaziyatlarni tahlil qilish yoki o'quv mashg'ulotlarini loyihalash topshiriqlari berilishi ularning metodik tafakkurini rivojlantiradi.

Kommunikativ kompetensiya pedagogning o'quv jarayonida samarali muloqot o'rnatish qobiliyatini anglatadi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar ilmiy munozaralar, seminar mashg'ulotlari hamda guruhli muhokamalar orqali o'z kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa kelajakdagi pedagogik faoliyatda samarali muloqot o'rnatish imkonini beradi.

Refleksiv kompetensiya pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish hamda uni takomillashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar o'z o'quv faoliyatini tahlil qilish orqali refleksiv fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa pedagogik faoliyatda muhim ahamiyatga ega.

Axborot kompetensiyasi esa pedagogning zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyatini anglatadi. Zamonaviy ta'lim tizimida axborot texnologiyalarining roli tobora ortib bormoqda. Shu sababli bo'lajak mutaxassislarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Mustaqil ta'limning samaradorligini oshirish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar muhim hisoblanadi. Avvalo, ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish talab etiladi. Elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim platformalari hamda onlayn kutubxonalar talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Shuningdek, talabalarga mustaqil tadqiqot topshiriqlarini berish ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot faoliyati talabalarning ilmiy tafakkurini rivojlantiradi hamda ularni ilmiy izlanish olib borishga o'rgatadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilmiy tadqiqot faoliyatiga jalb etilgan talabalar bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradi hamda ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llay oladi [12].

Mustaqil ta'lim jarayonida loyiha asosida o'qitish metodidan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Loyiha metodi talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi hamda ularni

muammolarni kompleks tahlil qilishga o'rgatadi. Talabalar loyiha faoliyati davomida turli ilmiy manbalarni o'rganadi, ma'lumotlarni tahlil qiladi hamda o'z xulosalarini ishlab chiqadi. Bundan tashqari, mustaqil ta'lim talabalarining refleksiv qobiliyatini rivojlantiradi. Refleksiya pedagogik faoliyatni tahlil qilish hamda o'z faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi. Bu esa didaktik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Refleksiv faoliyat orqali talaba o'z bilimlarini baholaydi, kamchiliklarini aniqlaydi hamda ularni bartaraf etish yo'llarini izlaydi.

Shuningdek, mustaqil ta'lim talabalarining kommunikativ kompetensiyasini ham rivojlantiradi. Talabalar ilmiy munozaralarda ishtirok etish orqali o'z fikrlarini asoslab berish ko'nikmasini shakllantiradi. Seminar mashg'ulotlari, ilmiy konferensiyalar hamda davra suhbatlari talabalarining muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Didaktik kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik amaliyot ham muhim rol o'ynaydi. Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar o'z nazariy bilimlarini amaliy faoliyatda sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon ularning didaktik kompetensiyasini mustahkamlashga yordam beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim orqali didaktik kompetensiyani rivojlantirish bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich bilimlarni mustaqil o'rganish bosqichi bo'lib, bunda talaba o'quv materiallarini mustaqil ravishda o'zlashtiradi. Ikkinchi bosqich bilimlarni tahlil qilish bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda talaba o'zlashtirilgan bilimlarni tahlil qiladi hamda ularning mazmunini chuqur anglaydi.

Uchinchi bosqich bilimlarni amaliyotda qo'llash bosqichi bo'lib, bunda talaba o'z bilimlarini pedagogik faoliyatda qo'llashni o'rganadi. To'rtinchi bosqich refleksiv baholash bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda talaba o'z faoliyatini tahlil qiladi hamda o'z bilim va ko'nikmalarini baholaydi.

Mazkur bosqichlarning izchil amalga oshirilishi bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Shuningdek, mustaqil ta'lim jarayoni talabalarining kasbiy motivatsiyasini oshirishga ham xizmat qiladi. Talabalar o'z bilimlarini mustaqil ravishda egallash orqali o'z kasbiga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim jarayonida talabalar o'quv materiallarini chuqurroq o'zlashtiradi hamda ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida mustaqil ta'limga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mustaqil ta'lim bo'lajak mutaxassislarning didaktik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Mustaqil ta'lim jarayoni talabalarni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga hamda pedagogik faoliyatni samarali tashkil etishga tayyorlaydi.

Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, talabalarni ilmiy tadqiqot faoliyatiga jalb etish hamda metodik qo'llanmalar yaratish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, mustaqil ta'lim orqali talabalarining metodik, kommunikativ, refleksiv va axborot kompetensiyalari rivojlanadi. Bu esa bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xoliqov A. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 45–47-betlar.
2. Ishmuhamedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019. – 63–65-betlar.
3. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2017. – 72–74-betlar.
4. Musurmonova O. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 88–90-betlar.
5. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Logos, 2015. – 112–115-betlar.

6. Klarin M.V. Innovatsionnye modeli obucheniya. – Moskva: Nauka, 2017. – 54–56-betlar.
7. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – Moskva: Akademiya, 2016. – 91–94-betlar.
8. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye texnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2018. – 101–103-betlar.
9. Slastenin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2017. – 120–123-betlar.
10. Podlasy I.P. Pedagogika. – Moskva: Vlado, 2016. – 150–153-betlar.
11. Shodmonov E. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 67–69-betlar.
12. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019. – 134–137-betlar.

